

Debreceni Egyetem,
BTK

**Egy osztály ragadványneveinek szociometriai
vizsgálata**

- nyelvészeti záródolgozat -

Készítette:
Szabó Ildikó Erzsébet,
IV. Magyar - I. Műv.men.

2001.

VÁZLAT:

I. Bevezetés:

1. Általában a nevekről
2. A ragadványnevekről

II. Ragadványnevek, valamint egy szociometriai felmérés összehasonlítása az Újlétei Általános Iskola 7. osztályos tanulói körében:

3. A szociometriai módszer kialakulásáról
4. Az Újlétei Általános Iskola 7. osztályos tanulóinak szociometriai elemzése
 - A kölcsönösségi táblázat
 - A kohéziós mutatók
 - A csoport alakzatok, társas alakzatok vizsgálata
 - A csoportban betöltött szerepek

III. Összegzés

Egy osztály ragadványneveinek szociometriai vizsgálata

Ebben a záródolgozatban eredetileg egy általános iskolai osztály szlengjét akartam vizsgálni. Készítettem egy kérdőívet, amivel szlengszavakat gyűjtöttem volna, de vagy ez a módszer nem volt szerencsés, vagy az ^ő hozzáállásuk, mindenesetre a gyűjtés nem járt sok sikerrel. Az is elképzelhető, hogy azért nem jártam sikerrel, mert Kis Tamás szerint⁰ a szleng az ún. elsődleges informális csoportokban tűnik fel, jelen esetben pedig egy formális kiscsoportot próbáltam elemezni. Az a gondolat vezetett, hogy a szleng kialakulásához hozzátartozik a közösséghez való tartozás érzése, a kívülállótól való elkülönülés, a szembeszegülés a felnőttekkel, a tréfálkozás, a gúnyolódás, az utánzás, a feltűnés, a vagánykodás, és mindezek megvannak a hetedik osztályos korosztályban is. Ennek ellenére összesen két szlengszót sikerült gyűjtenem a körükben, mindkettő arra vonatkozik, hogy valaki nem mer megtenni valamit, ezt le is írom: *hangember* és *pipafüst*.

Az egyetlen kérdés, amire megfelelő számú, érdekes és gazdag választ kaptam az a saját, illetve a tanáraik ragadványneve volt. Az alábbiakban ezt elemzem szociometriai szemponttal összekapcsolva.

Általában a nevekről:

A **tulajdonneveket** osztályozzuk tárgyi, fogalmi szempontok szerint. J. Soltész Katalin megkülönböztet személyneveket, családnneveket, állatneveket, helyneveket stb. Az ember egyéni neve a mai európai nyelvekben legalább két elemből áll: személynévből és családnévből. Sokaknak feltűnik, hogy minden európai nyelvben a keresztnév megelőzi a vezetéknevet, egyedül a magyarban áll a vezetéknev mögött. Ennek a sorrendnek az az oka, hogy az európai nyelvek többsége indoeurópai nyelv, a magyar pedig az ettől lényegesen eltérő rendszerű finnugor nyelvcsaládhoz tartozik. A vezetéknevek a XI. században kezdtek kialakulni Olaszországban. Innen terjedtek el Franciaországban, onnan pedig minden irányban Európába a társadalmi szükségleteknek megfelelően. E folyamat akkor ment végbe, amikor még a latin nyelv tekintélye igen nagy volt. Nyelvtani szempontból a vezetéknev jelző, mégpedig általában tulajdonság-, vagy birtokos jelző, a latinban és az újlatin nyelvekben pedig a jelző általában a jelzett szó után áll. A mai kételemű névrendszer forrása az azonos nevű személyeknek az apa, vagy a származási hely nevéből képzett, illetve a foglalkozást

⁰ Kis Tamás: Szempontok és adalékok a magyar szleng kutatásához. Debrecen, 1997. ✓

fel hívó viselés!

jellemző tulajdonságot vagy állapotot jelező megnevezéssel való megkülönböztetése. Erre már az ókorban vannak példák (Rómán kívül: Aias Telamónidész, Apollónios Rhodiosz stb.); tömegesen a középkorban kezd jelentkezni; az eredetileg egyedi megkülönböztető név öröklődővé válásával kialakul a családnévrendszer, amely lassan, évszázadok alatt terjed el és válik általánossá. Magyarországon csak a 18. század végén, II. József tette kötelezővé a vezetéknevek használatát. Ettől kezdve csak királyi engedéllyel lehetett vezetéknevet változtatni. A kételemű egyéni név fontosabb elemének ma már a családnevet érezzük: Szabó Ildikó egy a Szabók közül, akit Ildikónak hívnak.

A **személynevek** eredeti funkciója egy-egy személy egyértelmű azonosítása és megkülönböztetése. Ezt a funkciót a személynév csak addig képes betölteni, amíg túlságosan sok azonos nevű személy tárbeli és időbeli közelsége zavaró poliszémiát nem eredményez. A személynév (amelyet csak a családnevek rendszeressé válása óta lehet „utónévnek”, illetőleg más nyelvekben „előnévnek”) a teljes egyéni névnek egy eleme. Önálló használatának köre elsősorban a magánélet, a személyes érintkezés szférája használati körének szélességét erősen befolyásolják a társadalmi szokások, udvariassági szabályok, más aspektusból pedig a becenévvel való helyettesítés lehetőségei. A személynév használata bizonyos mértékig összefügg a tegezéssel is.

A névadás ősi módja, a motivált, leíró név adása, amikor az elnevezés alapja az elnevezendőnek valamely jellegzetességével függ össze, a személynévadásnál igen kis mértékben érvényesül. A születéskor kapott ősi szónévek része kívánságnév, amely azzal függ össze, hogy a szülő milyenek óhajtja gyermekét: pl. igazságosnak (latin Justinianus), hadi fénynek (német Herbert) stb. Az ősi hit ma sem tűnt el teljesen, illetőleg átalakult annak felismerésévé, hogy a névadással bizonyos mértékig befolyásolhatjuk az egyén életének alakulását. A személynévadásnak azonban a legtöbb esetben még ennyi tartalma sincs, leggyakrabban szubjektív okokból döntenek egy-egy név mellett.

A becenév egy kis része a személynévtől független, bármely név helyett használható, a becenevek nagy többsége azonban a személynevekből alakult ki, a képzésmódnak szinte beláthatatlan változatosságával.

A ragadványnevekről általában:

¹ J. Soltész Katalin: A tulajdonnév funkciója és jelentése. Akadémiai Kiadó, Bp., 1979. ✓

Az **önálló ragadványnevek** a teljes egyéni nevet helyettesíti. Noha ez a típus is előfordul falusi közösségekben, igazi hazájának a gyerekek és a serdülők világa tekinthető: a gyerekek ily módon nevezik nemcsak egymást, de gyakran tanáraikat is. Az önálló ragadványnév rendszerint érzelmi jellegű, többnyire tréfás, nemritkán gunyoros. Az önálló ragadványnév funkcionális ismertetőjele, hogy sem családnévvel, sem személynévvel nem egészül ki. A ragadványnév gyakran egyénhez tapad, máskor öröklődik is, néha több nemzedéken át. Amikor a név öröklődik, és nem jellemző már viselőjére, akkor nem tekintik gúnynévnek, hanem csak megkülönböztetőnek. Füle Bernadett szerint² már a Biblia említi, hogy Ézsau ragadványneve Edom (vörös) volt. A középkori uralkodók közül is sok kapott ragadványnevet, nem is mindig hízelgőt. Csak a frank és a francia uralkodók közül néhány példa: Jámbor Lajos, Szép Fülöp, Együgyű Károly.

Füle Bernadett³ szerint a ragadványneveknek négy csoportja különböztethető meg. Az első nagy csoportba azok a ragadványnevek tartoznak, amelyek a közeli rokon neve alapján jöttek létre, például az apa keresztnéve vagy az anya vezetéknéve is ragadványnévvé válhat. A második csoportba azok tartoznak, amelyek az egykori vagy jelenlegi lakóhely alapján alakultak ki. A harmadik fő típusba a foglalkozásneveket sorolja, amelyek lehetnek valódi foglalkozásnevek és foglalkozásra utaló ragadványnevek. A testi, lelki tulajdonságra, szokásra, szavajárásra, eseményre, vallásra vonatkozó ragadványnevek alkotják a negyedik csoportot.

Pais Dezső⁴ a ragadványneveknek két kategóriáját különíti el: lehetnek tulajdonságjelzők és lehetnek jelképek. A lelki tulajdonságra utaló iskolai nevek is vagy tulajdonságjelzők – azaz valakit valamely tulajdonsága miatt azzal a szóval neveznek meg, amely ezt a tulajdonságot a nyelvünkben valóban jelöli (☺) vagy jelképek, azaz valakit valamely tulajdonsága miatt annak a dolognak, tárgynak, élőlénynek, vagy személynek a nevével neveznek meg, amelyre vagy akire az a tulajdonság jellemző.

Berényi Zsuzsa Ágnes⁵ is foglalkozott a ragadványnevek vizsgálatával. Felhívja cikkében a figyelmet arra, hogy a legkisebb diákok, az általános iskola alsó tagozatában még nem ügyelnek a komolyságra. Ők minden társukat becézik, ahogyan a felnőttek is becézik őket. Az első négy általános iskolák közösségében még azok az „elfogadott” ragadványnevek, amelyeket a szülők, vagy a tanárok ragasztottak a gyerekre. Náluk leggyakrabban a hivatalos

² Füle Bernadett: Ragadványnevek szociometriai vizsgálata egy ceglédi általános iskolában. Magyar névtani dolgozatok. Bp, 1990. ↵

³ Füle Bernadett: im. p. 4.

⁴ Pais Dezső: MNy. 18:26.

⁵ Berényi Zsuzsanna: Az iskolai ragadványnevek élete. Köznevelés 1963/ 21. sz.

név becézett formája él. Van ebben valami családi melegség. A kicsik sokszor nem tudják társaik vezetéknevét, náluk mindenki csak Pistike, Juliska, Mariska stb. Ezekben az évfolyamokban ritka a nem személyi eredetű iskolai ragadványnév, és ezeket is a felnőttek adják. Ötödik általánosban kerülnek ki a szünet nélküli felügyelet alól. Nagy változást jelent a több tanár hatása, meg az új tantárgyaké. Nem tilos a televíziózás sem, sőt egyes tantárgyakból kötelező a beszámoló. Megkezdődik az iskolai ragadványnevek változatos formáinak a kialakulása. Az általános iskola magasabb osztályaiban változatos, gazdag tárgykörből kerülnek ki az iskolai ragadványnevek. Megjelenik a vezetéknevek kifacsart alakjai, és fokozatosan a tulajdonságokra utaló elnevezések. Jellemző, hogy a 10-14 éves gyerek még csak a külső tulajdonságokat veszi észre, legalábbis nem tudja megfogalmazni a mélyebb lelki sajátosságokat, legfeljebb ösztönösen megérzi. Az iskolai ragadványnevek helyi alkotások, legfőbb célja a vidámság, illetve a közösség erősítése, és eltörlül a megkülönböztető szerep jelentősége, a névadók ugyanis többségükben diákok. Az elmúlt korokban is éltek iskolai ragadványnevek. Jókai „És mégis mozog a Föld” c. regényének leírása szerint Baltásznak azt a kicsi tanulót nevezik, aki a nagyobb diákoknak fűt, s aztán a kályhalyukban igen jól alszik. Hálpakla annak a neve, aki nagyon siet a beszéddel, rövidítve ebből: „Hála a papnak!”. Lényegében semmit sem változott a diákság azóta sem. Legfeljebb a ragadványnevekhez felhasznált nyelvi anyag változott a mai élet új kifejezéseinek megfelelően.

or
isk. ragadványnevekből több jellem!

Ragadványnevek, valamint egy szociometriai felmérés összehasonlítása az Újlétai Általános Iskola 7. osztályos tanulói körében

Újléta Hajdú-Bihar megyében található, Debrecentől 30 km-re, mindössze 1107 lakosa van. Művelődési lehetőséget a Művelődési Ház, a Mozi, és a több mint 8000 kötetes Községi Könyvtár biztosít. Az Újlétai Általános Iskolának jelenleg 124 tanulója van, a 7. Osztály létszáma 9 fő, és van egy magántanuló. Általános vélemény a tanárok körében, hogy ez az osztály igen jó képességű tanulókból áll és roppant összetartóak. Én is tanítom őket mozgóképkultúra és médiaismeret órán, és 7 fő újságíró szakkörre is jár hozzám. Szókimondó, jó kedélyű és szorgalmas társaság. Az iskolában szokás diákpolgármestert választani, az utóbbi két évben az ebbe az osztályba járó Furó Tamás nyerte el ezt a megtisztelő címet.

A vizsgált osztályban mindenkinek van valamilyen beceneve, vagy ragadványneve.

Tetszett a beceneveik sokszínűsége, bája, de nem közlöm ezeket, mert többnyire a Magyar Utónévkönyvnek megfelelő becézési formák voltak ezek. Néhány példát azonban hoznék arra, hogyan képezik ezeket a neveket:

- A teljes tő csonkításával jött létre pl. a Tomi, Eri
- Csonkított tő képzett formája eredményezi a következő csoportot:
 - **a:** Era
 - **i:** Ricsi, Reni, Erzsi, Sanyi
 - **csi:** Rencsi
 - **csa:** Ancsa
 - **ka:** Tomika, Erika,
 - **ke:** Emőke
- Csonkított tő többszörös képzése: Pl. Rencsike

Most közlöm az osztály névsorát és ragadványneveiket:

1. Balogh Sándor – Bulldog, Bulldög, Bulldog Karácsonyt, Fogas
2. Furó Tamás – Csuli, Muli, Csuli, Dömper / Dömber, Döncike, Túró Rudi
3. Kiss Emő – Menőke, Nyuszi, Duccs Mobil
4. Kunkli Erzsébet – Krump Lee, Krumpli, Miki, 33
5. Mezei Renáta – Mezei Pocok/ Pocok, Pocak, Békacsósz, Csöcskirálynő, Meze, Házi Sárkány, Cserfike
6. Szabó Richárd – Pokémonbuzi, Focibalett / Balettos, (bordásfal),
7. Szécsi Anita – Kínai, Kínai váza, Kjongdály My Hong, Kvécse, Csésze, Szecska vágó olveset?
8. Varga Erika – Pecabot, Ricsi, Csira, Vargonca
9. Volánszki Tamás: Volli /Voli, Vali

A ragadványnevek típusai:

A) A gyerekek **testi tulajdonságaira, külső tulajdonságaira, megjelenésére** van utalás a leggyakrabban az előbb felsorolt nevekben. Bachát László* szerint az iskolákban ez a fajta ragadványnév a leggyakoribb, ezt ő névadó ok alapján a következőképpen rendszerezi:

* Bachát László: A testi tulajdonságra utaló ragadványnevek az iskolában.

- I. Nagyság, termet, erő:
- A tanuló testalkatára utal, hogy a kicsit termetesebb Tamást *Dömpernek*, vagy *Döncikének*, a vékony Erikát *Pecabotnak* nevezték el.
 - Reni kapta a *Pocak* ragadványnevet is, ez kicsit humoros átírása az általa választott Pocoknak és utal arra is, hogy az utóbbi hónapokban feltűnően sokat eszik, mindig mindenből repetát kér- bizonyára még növésben van.
- II. Valamely testrésznek feltűnő tulajdonsága, vagy hibája:
- A fogakra utal: Sanyi elég nagy kapafogai miatt kapta a *Fogas* nevet. Kunkli Erzsi is azért kapta a 33 elnevezést, mert egyik biológia órán tanulták, hogy az embernek 32 foga van, erre mindenkinek eszébe jutott, hogy Erzsinek van egy „vadfoga” is pluszban, egy tejfog, ami még nem hullott ki, de már ránőtt az eredeti is.
 - A fejre: a kinézete miatt nevezték el *Bulldognak* Sanyit, mert elég kerek feje van
 - A szemre: Szécsi Anita szemei kicsit a kínaihoz hasonlóak, ezért kapta *Kínai*, vagy a *Kínai váza* becenevet, illetve emiatt a kínai hangzású *Kjondály My Hong* megszólítást.
- III. Szépség, arc-, hajszín, a haj viselésének módja: a megjelenéshez kapcsolható elnevezés a *Csöcskirálynő* is, ami Renáta melleinek méretére utal. Itt megjegyezném, hogy csak két fiú (Tamás és Sanyi) nevezte el a lányt így, és nyilvánosan nem használják, csak ha négy szemközt beszélnek róla. Ez mutatja, hogy hetedik osztályban már elkezdődött a szexuális jellegű érdeklődés a nemek között.
- IV. Mozgás- és járásmód: erre nincs példa ebben az osztályban.
- V. Beszédmód, beszédhiba: talán Reni *Cserfike* nevét tudnám ide sorolni, bár ez nem arra utal, hogy hibásan beszélne, vagy furcs^omódon, csak arra, hogy sokat beszél és pletykál.
- VI. Öltözködés, ruházat, szemüvegviselés: Emő azért kapta a *Menőke* nevet, mert nemcsak rímel a nevére, de ő elég sokat foglalkozik a divattal, és a külsejével, és kritizál mindent, ami nem elég „menő”.

? Emőke > Menőke

B) **A film és a divat** is hatással volt rájuk. A mostanában oly sikeres Pokémon rajzfilmért rajongó Ricsit *Pokémonbuzinak* nevezték el, jelezve, hogy a rajongása már túlzás is az osztály szerint. Emő nagyon vágyik már egy mobil telefonra, mert a nővérének már van,

ezért nevezték el *Duccs Mobil*nak. A Duccs magyarzatát már nem árulták el, talán ők sem tudják.

C) A **vezetéknevek hangzása** is lehetőséget nyit a becézésre. A nevek hasonlósága miatt lett Fűrő Tamásból Túró Rudi, vagy a Kunkliból Krumpli lett, mert ennek van is értelme, ahogy ők mondanák. A vezetéknev beczéséből alakult ki a Volánszki név rövidítéséből a Volli, vagy Voli becenév. Szintén ilyen módon alakult ki a Vargonca elnevezés Varga Erika vezetéknevéből. Mezei Renáta vezetéknevének kiegészítésével választotta magának a Pocok nevet. Választotta, azért mondom ezt, mert ötödikes volt, amikor az újságíró szakkörön hozzám került, és mint szinte minden akkori tag, álnevet választott magának, ez pedig a Pocok lett. Azóta azonban ragadványnévvé vált ez a név, mert a többiek is így szólítják.

D) **Sajátos cselekvés** miatt is kaphat valaki ragadványnevet. Ricsi sajátos focipályán nyújtott teljesítményéért, labdalevételének technikája miatt kapta Focibalett elnevezést. Illetve a Bordásfal elnevezés szerintem nem ragadványnév, csak mintha nosztalgiaként, kulcsszóként elevenítenék fel, hogy Ricsi roppantul fél évek óta a bordásfalra felmászni, mert egyszer leesett róla. Úgy látszik ő nem túl sportos fiú. Kunkli Erzsi viszont gyakran agresszív, sokszor látom verekedni, talán ezért kapta a Krump Lee elnevezést, ami amellet, hogy humoros, kínais hangzású, miatt utalhat a karatézó Bruce Lee-ra is. *Ugye boldog?*

D) **Egyéb** : Reni a Békacsősz nevet azért kapta, mert édesapja a Kacsasütő üzemben éjjeliőrként dolgozik. Én még nem hallottam, hogy így szólítanak, ahogy azt sem, hogy Házi Sárkánynak szólították volna, noha sárkányként képes kiállni az osztály és saját érdekei védelmében. Erikát azért szólítják Ricsinek, mert szerelmes Ricsibe.

Ismeretlen eredetű a Csuli - Muli, senki nem tudta, hogy miért ez a neve Tominak. Talán összefügg azzal, hogy őt tartják az osztály egyik fő mókamesterének, és sokszor mulatságos beszélásaival hangulatosabbá teszi az órákat.

Nemcsak magukat nevezték el, hanem néhány tanárukat is ragadványnévvel láttak el. Azt mondták, hogy nekem azért nem adtak becenevet, mert túl jó vagyok hozzájuk. Azokat becézik - persze a tanár háta mögött-, aki túl szigorú hozzájuk, vagy nem tud érdekes órát tartani, vagy valami jellegzetes tulajdonsága, cselekvése kiváltja a nevét a tanárnak. Most leírom az általuk felsorolt tanárok becenevét:

1. Szaniszló Miklós - Taszisz, Vaddisznó, Miki Mouse
2. Ar dai Ildikó – Borzas Kata
3. Barna Ferenc – Skalpolt indián, Bum Feri

4. Várdai Izabella – Ziza
5. Bernáthné Andrea – Bicebóca
6. Hatvani László – Kiskecske, Tökmag

Látható, hogy itt kevesebb nevet kap egy-egy tanár, de azt az egész osztály elfogadja. Az előfordult beceneveket ugyanis az osztály 90%-a leírta.

Ezek is főleg a külső tulajdonságokra utalnak. Ilyen például a Borzas Kata, ami a matek tanárnő hajkoronájára utal, vagy a Bicebóca, ami a napközis tanárnő járásmódját figurázza ki. Hatvani László református lelkész hittan órákat tart, de beszédénél a külseje jobban leköti a diákok figyelmét, egyrészt kis kecskeszakállával, másrészt kicsit szokatlan az ennyire alacsony tiszteletes, hiszen kb. 150 cm magasságú. (Én katolikus vagyok, itt a 170 cm-es magasság alatt nem lehet senkiből sem pap, akármilyen elhivatott.) Ez a két ragadványneve nem biztos, hogy a gyerekek találmánya, hiszen az egész falu így szólítja ha nincs jelen és róla beszélnek. A Tökmag ragadványnevében a lekicsinylés is érezhető, ennek az oka, hogy ő maga is gyakran furcsán viselkedik, például hittan órán twistel, felugrik a tanári asztalra stb. Barna Ferenc biológia-testnevelés tanár nem régen nyíratta le a haját egészen rövidre, és máris elnevezték Skalpolit indiánnak.

Sajátos cselekvés miatt is kaphat valaki ragadványnevet. Az előbb említett Barna Ferenc például köztudottan hamar „lekever egy pofont” az arra rászolgáló nebulóknak, ezért szokták Bumm Ferinek szólítani. Ez a név azért is találó, mert a zene hatását is mutatja, hiszen a gyerekek körében a Bumm a fejbe... című fantasztikus sláger roppant népszerű. Szaniszló Miklós történelem tanár és az osztályfőnökük, roppant szigorával „érdemelte ki” a Vaddisznó nevet, mert ahhoz hasonlóan félelmet kelt a körükben.

A vezetéknevek hangzása is lehetőséget nyit a becézésre, az előbb említett Szaniszló tanár úr nevéből a Taszisz nevet formálták. A Miklós névből pedig először Miki lett, majd a rajzfilm hatására Micky Mouse.

A Ziza név szerintem becenév a Várdai Izabella nevéből, méghozzá tő eleji csonkítással jött létre.

A szociometriai módszer kialakulásáról:

A szociometria tudományos módszer és irányzat a szociálpszichológiában. Feltárja a csoportok érzelmi szerkezetét és az egyének helyzetét az érzelmi szerkezetben. A szociometria módszere alkalmas e viszonyok empirikus mérésére, s számszerű adatokat

szolgáltat az érzelmi csoportszerkezet meghatározó tényezőiről és hatásáról a csoport tevékenységére.⁵

1934-ben jelent meg J. Moreno „Ki éli túl?” című könyve. Ezt követően terjedt el a pszichológiában a „szociometriának” nevezett sajátos kutatási irányzat. Moreno szerint a „szociometria a társadalmi csoportok belső struktúrájával foglalkozik; e csoportok struktúráját az atommag természetével vagy a sejt fiziológiai szerkezetével hasonlítjuk össze.” Moreno kutatási módszerei és szociológiai irányelvei rendkívül népszerűvé váltak. A mikroszociológia képviselői szociometriai irányelveket és módszereket alkalmaznak az emberek közötti pszichológiai kapcsolatok (rokonszenv, ellenszenv, közömbösség stb.) feltárására. Ezekkel a módszerekkel hasznos adatokat nyerhetünk az emberek pszichikus kapcsolatairól. E módszerek főleg kis csoportokhoz (5-40 személy) tartozó személyek közti rokonszenv és kölcsönös vonzódás felderítésére szolgálnak.⁶

A szociometriai módszer alkalmazása ettől kezdve gyorsan elterjedt, s az eredményeket egyre több tudományos igénnyel fellépő közlemény hitelesítette. 1936-ban megindul a *Sociometric Review* című folyóirat, amely 1937-ben alakul át a nagy tekintélyű *Sociometry* című folyóirattá. Alcíme szerint „interperszonális kapcsolatok folyóirata”. Már 1942-ben megalakul New Yorkban a Szociometriai Intézet, amely kiterjeszti a szociometriai technika alkalmazását az élet számos területére. Ezzel egyidejűleg a világ különböző országaiban alakulnak szociometriai kutatócsoportok, és számos pszichológiai vagy szociológiai társaság keretében jön létre szociometriai szakosztály. A szociometria nagy mozgalommá válik, nemzetközi kongresszusain sok ezer ember vesz részt.⁷

Magyarországon a szociometria egyik legjelentősebb képviselője Mérei Ferenc, ő abból indul ki, hogy az együttes élmények során közös szokások, élmények alakulnak ki. A csoporttöbbletet egyének hordozzák: a csoport tagjai. Az együttes élmény nagyobb hőfokon játszódik le, s így biztosít több örömet és nagyobb hatóerőt. Az együttes hatások gyorsan rögződnek és könnyen felidézhetők. Elég ha a kiscsoport egyik tagja felelevenít egy részletét az együttes cselekvésnek, s ezzel a többieknek felidézi sajátos feszültségtöbbletével a közös élményt, amelynek ez eleme volt.⁸

⁵ Pedagógiai lexikon. [Szerk.: Nagy Sándor]. Akadémiai Kiadó, Bp., 1988.

⁶ Kolominszkij - Rozov: A tanulók közötti kapcsolatok vizsgálata az iskolában. Ford.: Illés Lajosné, Bp. 1971. p. 5-6.

⁷ Mérei Ferenc: Közösségek rejtett hálózata. Szociometriai értelmezés. Osiris Kiadó. Bp., 1998. p. 49.

⁸ Mérei F.: im. p. 27.

Az Újlétei Általános Iskola 7. osztályos tanulóinak szociometriai elemzése:**A kölcsönösségi táblázat:**

	1. F.T	2. B.S.	3. K.E.	4. V.E.	5. K.E.	6. M.R	7. SZ. A	8. SZ.R.	9. V.T.	KKSZ	KVSZ	NKK	DKSZ
1. F.T		1,2,3,4	2			2		3	3	8	5	0	5
2. B.S.	1,2,3,4		2			2		3	3	8	5	0	5
3. K.E.	1,2,3	1,2,3		1,4		1,2,3,4				4	3	8	4
4. V.E.			1,3,4			1,2,3,4	1,2,3			6	3	4	3
5. K.E.		4		3		1,3,	1,2,4			0	0	7	4
6. M.R	1,3	3		1			1,2,3,4			7	4	1	4
7. SZ.A		3		1,3,4		1,2,3,4				7	2	1	3
8. SZ.R	1,2	1,2							1,2	4	3	2	3
9. V.T.	3	3						2,3		4	3	0	3

1.sz. táblázat: Kölcsönösségi táblázat az Újlétei Ált. Iskola 7. osztályáról

Rövidítések feloldása:

KKSZ: Kölcsönös kapcsolatok száma

KVSZ: Kölcsönösen választott személyek száma

NKK: Nem kölcsönös kapcsolat

DKSZ: Deklarált kapcsolatok száma

Ez a kölcsönösségi táblázat egy két oszlopfejes mátrix, a táblázat mindkét tengelyén a vizsgált társas alakzat névsora szerepel. A mezőkben a kijelölt rokonszenvi választásokat tüntettem fel a kérdés sorszámaival. A kölcsönös választásokat félkövér betűtípussal jelöltem, így minden mezőben annyi félkövér betűtípussal jelölt sorszám szerepel, ahány az egybevágó másik mezővel megegyezik. Ezen kölcsönösségek alapján rajzoltam meg a szociogramot. A táblázat adatait soronként összesítettem, így kaptam az előbb feltüntetett adatokat. (Mellékleten mellékeltem a kérdőívet és a szociogramot.)

Ezekből az adatokból számoltam ki az alábbi kohéziós mutatókat.

A kohéziós mutatók:

Kohézió a szociometriában azt a csoportdinamikai feszültséget értik Mérei Ferenc szerint⁹, amelyet a csoport tagjai, mint együvé tartozást, mint közösségi érzést, mint szolidaritási tudatot élnek át. Kifejezésre jut ez a „mi” attitűdben, a csoport szokások elevenségében, a csoport társas életét átszövő és csak az adott mezőben érvényes utalásrendszerben. A társas részvétel az együttes tevékenységben való részvételt jelenti. A társas mezőnek ezt a nagyon fontos dinamikai vonását többféle mutatóval fejezik ki.

1. Kölcsönösségi index: azt fejezi ki, hogy a társas mezőben levő személyek hány százalékának van kölcsönös kapcsolata. Minél nagyobb ez a mutató, annál kevesebb a társas mezőben a magányosok száma. A mutató átlagértéke 85-90. Számításának módja, hogy a kölcsönös kapcsolattal rendelkező személyek számát el kell osztani a csoport létszámával, és meg kell szorozni százzal. Itt 8:9, majd szorozva százzal ezt az értéket, 88,88-at kapunk. Látható, hogy ez magasabb érték az átlagnál, tehát összetartó csoportról van szó, aminek a tagjai szívesen vesznek részt a közös tevékenységben, és erős bennük a közösségi tudat.

Sűrűségi mutató: a kölcsönös kapcsolatok számának és a csoporttagok számának a hányadosa. Azt fejezi ki, hogy a társas mezőben egy személyre hány kölcsönös kapcsolat jut. A mutató átlagértéke 0,9-1,1 –ig terjed. Stabil közösségben ez az érték 1 felett van. Itt 48:9, tehát a sűrűségi mutató értéke 5,33, azaz jóval az átlagértékek feletti, így ismét megerősíthetem, hogy egy igazán összetartó csoportként, stabil csoportként beszélhetünk erről az osztályról.

Kohéziós index: az amerikai szociometria kedvelt mutatója. Azt fejezi ki, hogy a társas mezőben a szociometriailag lehetséges kölcsönös kapcsolatoknak hány százaléka realizálódik. A lehetséges kapcsolatok száma: $n(n-1)$, ahol az n a csoporttagok száma. A kohéziós index átlagértéke 10-13. Ha 15 fölé emelkedik, akkor magas fokú kohézióról beszélhetünk. Az ilyen alakzat feltehetőleg képes nagy együttes teljesítményre. A 7. osztály esetében ez az érték $(48: 72) \times 100 = \underline{66,6\%}$, azaz ez is kiemelkedően jó teljesítményű, összetartó csoport jegyeit mutatja, hiszen többszöröse az átlagértéknek.

Viszonzott kapcsolatok mutatója: azt fejezi ki, hogy a deklarált kapcsolatoknak hány százaléka kölcsönös. Ennek a mutatónak az átlagos értéke 40 és 50 között van. Ennél magasabb szám a kapcsolatok fokozott stabilitására utal. Számításának módja, hogy az összes kölcsönös kapcsolat számával elosztom a deklarált kapcsolatok számát, majd megszorozom százzal a kapott értéket. Jelen esetben $(34: 48) \times 100 = 70,83$, tehát a kapott érték%. Mérei szerint a túlzottan magas mutató, azaz 65-70 feletti igen ritka, hát most ezen ritka esetek egyikének lehetünk tanúi. Azt jelenti ez a magas érték, hogy a tagok kapcsolódásaik

⁹ Mérei Ferenc: im. p. 163

megítélésében az önszabályozás magas fokán állnak, és fegyelmezett, konformitásra hajló közösségről van szó.

Összefoglalva ezen értékek azt mutatják, hogy az Újlétei Általános Iskola hetedikesei egy igen jól szervezett, összetartó, stabil csoportot alkotnak, a tagjai nagy teljesítményekre lehetnek képesek, jól, azaz reálisan tudják felmérni a kapcsolódásaikat más tagokhoz, és abban a szerencsés helyzetben vannak, hogy vágyaik nagyrészt érvényesülnek is választásaikban.

A csoport alakzatok, társas alakzatok vizsgálata:

Különböző tényezők a csoportot belsőleg strukturálják. Ezt szociogram segítségével szokták ábrázolni. Szerkezetét tekintve tömbszerkezetről beszélhetünk, mert egyetlen nagy kiterjedésű tömb fogja össze a közösség nagy részét, kevés a magányos, kevés a magányos, hiszen csak egyetlen ember magányos ebben az osztályban. Ugyanakkor ez a szerkezet többközpontú is, mert három zárt alakzatot is el lehet különíteni. Ezeket az alakzatokat lánc és két csillag fűzi hálózatba.

Csillag alakzatban két személy is áll, az 1-es és a 6-os, azaz nekik több más személlyel is van kölcsönös kapcsolatuk, de azoknak egymással nincs kapcsolatuk. Az tartja össze az alakzat tagjait, hogy ugyanazt a személyt – a csillag központját – tekintik mintájuknak, vagy irányítójuknak. Ezt alátámasztja az is, hogy a szerepek közül az 1-es személyt nemcsak ebben az osztályban szeretik és tekintik mintának, hanem az egész iskolában, hiszen immár második alkalommal választották a diákok diákpolgármesterükké, illetve ő az országos versenyeken is kitűnő eredményeket ér el. A 6-os számmal jelölt lány talán csillag másik funkciója miatt került ilyen központi helyzetbe, ez a szétágazás, azaz a zárt alakzathoz tapadó csillag biztosítja a kapcsolást, az áttételt, a vélemények, a hiedelmek, hírek áramlását a középpontból a többiek felé. Ezt is alátámaszthatom, mert a lány beceneve többek közt a Cserfike, mert állandóan beszél, pletykál, ő az, aki mindenről elsőként értesül és az új információkat el is mondja a többieknek.

Láncszerű alakzat köti össze a három zárt alakzatot, azaz a két négyszög alakú, és az egy háromszög alakú alakzatokat. A láncszerű kapcsolódás az információ továbbításának a legjobb módja.

Annak, hogy a s közösség tagjai kapcsolataik szempontjából hogyan helyezkednek el a társas mezőben, ötféle változata van Mérei Ferenc szerint ⁹.Lássuk ezeket az alábbi táblázatban, ahol odaírom, hogy jelen esetben hányan alkotnak egy-egy alakzatot:

Magányos	Páros helyzetű	Lánchelyzet	Csillag	Zárt alakzat:	
				Háromszög	Négyszög
1	0	4	9	3	8

2. számú táblázat: Az Újlétei Általános Iskola 7. osztályos tanulójának szociogramján látható alakzatokban résztvevő személyek száma

Ezen értékekből látható, hogy sokan tartoznak zárt alakzatba, tehát szervezett közösségről van szó, gazdag szokásrendszerrel és az együttes élmények háttérével. Valószínű, hogy a kiscsoportok rivalizálnak egymással. Kevés a magányos, tehát egy jól irányított, nyugodt légkörű csoportról van szó. Páros alakzatban senki sem szerepel, bár vannak olyan személyek, akik szorosabb kapcsolatban állnak a zárt alakzatokon belül. A legtöbben a csillag alakzatba tartoznak, tehát az információ szinte mindenkihez eljut a központból kiindulva. Egy magányos van, azt, hogy miért közöcsítették ki, nem tudom. Talán azért, mert az utóbbi hónapokban otthon családi gondjai vannak, és itt egyre inkább visszahúzódóvá vált, nem tudja megosztani senkivel a problémáit. De az is lehet, hogy azért nem kedvelik, mert a legutóbbi diákpolgármester választáson ő is indult, és jó pár szavazatot elhódított a népszerű, szókimondó Tamástól.

A csoportban betöltött szerepek:

A kérdőíven öt szerepet tüntettem fel.

1. A legjobb tanuló: mindenki egyértelműen Furó Tamást jelölte meg itt, még ő is saját magát írta be. Ez igaz is egyébként, hiszen szinte minden tanulmányi versenyen indul, kitűnő tanuló. Legutóbb a Titok országos történelem versenyen negyedik helyezést ért el, de bosszankodott, mert tavalý megnyerte ugyanezt a versenyt. Mutatja egyébként ez az egyértelmű választás, hogy tisztában vannak ezzel a többiek is, és talán éppen ezért került ő az egyik csillag alakzat központjába. Tamásnak egyébként rengeteg beceneve és ragadványneve van, szinte mindenki adott neki valamilyen nevet, főleg kedveskedő jellegűt.
2. A legjobb buliszervező: Itt szintén Furó Tomit jelölték meg, de mivel ez egy igen összetett munkát igényel, Balogh Sándorral együtt végzi. Ők ketten maximális és

⁹ Mérei F.: im. p. 162.

egyforma szavazatot kaptak, ez azért lehetséges, mert ők havonta egyszer ténylegesen is szerveznek osztálybulit. Tamásnak egyébként a bátyja disjockey, így neki a felszerelése, cd-je és kazettája is van hozzá, illetve, mint diákpolgármestertől el is várják az ilyen jellegű programok szervezését, nemcsak osztály, hanem iskola szinten is.

3. Érdekképviselő: Itt Tamás 5 szavazatot kapott, de megelőzte őt Mezei Renáta 7 szavazattal, ő az, aki a másik csillag központjában áll. Renáta az iskola újság készítésénél az egyik főszerkesztő helyettes, így az újság hasábjain is elmondja gondolatait, észrevételeit, és ő az, aki próbálkozik a tanároknál egy-egy dolgozatírás időpontját minél későbbre áthelyezni, és hasonló jellegű észrevételeivel próbál kiállni saját- és osztály nevében is.
4. Mókamester: Itt csak a fiúk kaptak szavazatot, és itt is Furó Tamás és Balogh Sándor kapott a legtöbb szavazatot, 7, illetve 8 szavazatot. Ők órákon tényleg gyakran szólnak be viccesen, és teszik kellemesebbé (vagy kellemetlenné) az órákat, illetve az iskolai újság vicc rovatát Sanyi vezeti.
5. A legszorgalmasabb: három tanulót neveztek meg itt, Tamást, Renit és Erikát. Az első kettő ugyebár a csillag alakzatok központjai, úgy látszik tehát, hogy ebben az osztályban fontos az egy központi szerep betöltésénél, hogy a személyek szorgalmasak legyenek és jó tanulók.

A szerepeket tekintve látszik, hogy a csoport véleménye alapvető dolgokban megegyezik, és ennek így is kell lennie egy jól strukturált szervezetben.

Összegzés:

Iskolai ragadványneve majdnem minden diáknak van, nem is egy. Vizsgálataim szerint egy tanulóhoz átlagosan 3-4 ragadványnév tartozik ebben az osztályban. Füle Bernadett már említett tanulmányában arra az eredményre jutott, hogy minél inkább központi szerepben van a személy, annál több a beceneve és kevesebb a ragadványneve. A beceneveket számszerűen nem gyűjtöttem ugyan össze, de én arra a következtetésre jutottam, hogy minél inkább központi helyzetbe került a diák itt, annál több ragadványneve van. Renátának van a legtöbb ragadványneve, számszerint 7, majd Tamás és Anita következik 6-6 ragadványnévvvel. Anita Reni legjobb barátnője, és egymásnak igen sokféle és változatos neveket soroltak fel. Érdekes, de úgy tűnt, hogy főleg ők ketten, illetve Tamás és Sanyi az, akik elnevezik a

többieket, néha magukat is, és tőlük veszik át a többiek a ragadványneveket. Tamás és Reni a központi figurák, a másik két ember pedig a legjobb barátjuk és általában a padtársuk is. Végeztem köztük egy pszichológiai felmérést is. Az volt a feladat, hogy ketten fogjanak egy tollat és úgy rajzoljanak le egy kertet kutyával, majd pedig egy másik feladat, hogy ujjhegyeik között tartsanak hurkapálcát, és hol az egyik, hol a másik irányításával körözzenek, illetve állandó mozgásban legyen a kezük, úgy, hogy a hurkapálca ne essen ki. Az egyik pár Tamás és Sanyi volt, a másik Anita és Reni. Csak akkor tudtak együtt működni, ha vezetést átengedték a „vezéralaknak”, azaz Tominak és Reninek.

Berényi Zsuzsa¹⁰ szerint az iskolai ragadványnév nemcsak kiemelkedő teljesítmény elismerése lehet, hanem sűrű diákokat is ékesíthet. Természetesen a kivételes diáknak több a ragadványneve is. Némelyik gyerek mágnesként vonzza a ragadványneveket: tíznél több is ragadhat rá. Mások alig egy-két nevet szereznek maguknak, megint más pedig szabadulni sem tud a nem kívánt névtől, sőt mennél jobban tiltja a név használatát, annál szorosabban megtapad rajta. A legkevesebb ragadványnevet jelen esetben Ricsi kapott, mindössze 3-at és ezek is igen pejoratív jelentésűek. Keveset kapott még Volánszky Tomi is, és Erzszi, aki az egyetlen magányos közöttük, és az ő nevei is igen gunyorosak. A gúnyolás jelleg abból is fakad, hogy aki kapja, tiltakozik a név ellen, és csúfolásnak érzi azt.

Megfigyelhető, hogy főleg a testi külső jelleg az, ami alapján elnevezik egymást, és megjelenik még a film, a divat, a szexualitás hatása is motiváló tényezőként, illetve a vezetéknevekből is szép számmal képeznek ragadványneveket.

Ezeket a megszólításokat vagy álnévként használják a sulis újságban írt cikkeik alatt feltüntetve, vagy pedig egymás között, tehát a titkos jelleg és az elkülönülés szándékával. Csak abban az esetben használják nyíltan, ha nyilvánosan meg akarják alázni a másikat az osztályteremben valamilyen beszólásáért, megnyilvánulásáért. Sajnos a kiközösített leányzót szinte mindig valamelyik ragadványneven szólítják, ezzel tovább növelik annak elkülönülési szándékát, vagy éppen az agresszivitását. Ritkán, vagy nem nyíltan becézik a két központi figurát, Renit és Tamást.

Azért választottam épp ezt a csoportot, mert úgy érzem, a falusi gyerekek közvetlenebb kapcsolatban vannak egymással, mint a városi iskolák diákjai. Ennek oka nemcsak az, hogy gyakran rokon kapcsolatban is állnak ténylegesen, hanem az is, hogy kis létszámú osztályok vannak, sokat találkoznak iskolán kívül is, ebből fakad a ragadványnevek viszonylag nagy száma.

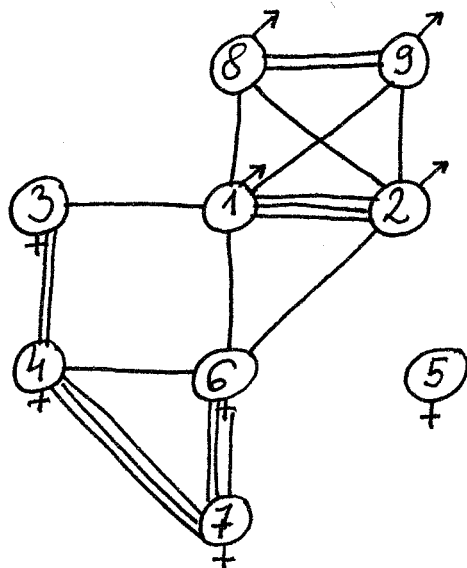
Zárásként még annyit szeretnék mondani, hogy öröm volt számomra ennek a dolgozatnak az elkészítése, mert ezáltal jobban megismerhettem tanítványaimat, a köztük lévő viszonyokat, és azzal, hogy elárulták nekem ezeket a ragadványneveket, kicsit úgy érzem, hogy közelebb is kerültem hozzájuk. Remélem a magányos lány is szerves tagja lesz hamarosan a csapatnak, és azt is, hogy továbbra is ilyen jó kis közösséget fognak alkotni és kedves nosztalgiával fognak majd visszagondolni évek múlva is az általános iskolai éveikre.

¹⁰berényi Zsuzsa: im. p. 103.

Mellékletek

1. sz. melléklet: Az osztály szociogramja
2. sz. melléklet: A kérdőív, amivel a szociometriai felmérést készítettem
3. sz. melléklet: A kérdőív, amivel a szleng adatokra és a ragadványnevekre próbáltam rákérdezni

1. sz. melléklet: Az Újlétei Általános iskola 7. osztályos tanulójának szociogramja

Név: _____

SZOCIOMETRIAI KÉRDŐÍV

Sziasztok!

Egy tanulmányhoz gyűjtök adatokat ezzel a kérdőívvel. Megkérlek benneteket, hogy őszintén válaszoljatok a kérdésekre. Egy-egy kérdésre maximum 3 osztálytársatok nevét írhatjátok!

1. Kit/kiket tartasz a legjobb barátodnak az osztályban?
2. Ki mellett ülsz szívesen egy padban?
3. Kirándulás során melyik három társadat látnád szívesen szobatársadként?
4. Személyes, bizalmas jellegű problémáidat kivel / kikkel osztanád meg?
5. Szerinted ki a legjobb tanuló az osztályban?
6. Ki az, akire rábíznád egy közös buli megszervezését?
7. Melyik osztálytársad tudná legjobban képviselni az osztály érdekeit?
8. Unalmas órákon ki az, aki humoros, jó bemondásaival fel tudja „rázni” az osztályt?
9. Ki a legszorgalmasabb közöttetek?

Köszönöm a segítséget!

KUTATÓLAP AZ ÚJLÉTAI ÁLTALÁNOS ISKOLA 7. OSZTÁLYOS TANULÓINAK
NYELVHASZNÁLATÁRÓL

Mondjátok más szóval az alábbi fogalmakat és kifejezéseket! Ha tudtok, írhattok még más szavakat is, ami jellemző a beszédetekre! (pl. ciki, holdjáró stb.)

ISKOLA:

EGYES:

ÖTÖS:

FELELET:

DOLGOZAT:

JÓ:

ROSSZ:

NEM ENGEDÉLYEZETT SEGÉDESZKÖZ DOLGOZATÍRÁSNÁL(puska):

Soroljátok fel, hogy melyik tanárotoknak milyen becenevet adtatok!

Név

Becenév

Milyen tantárgyat tanít?

Miért kapta ezt a nevet?

Az osztálytársaitok között kinek van beceneve, és mi az?

Név:

Becenév

Miért kapta ezt a nevet?

IRODALOM JEGYZÉK:

- Kis Tamás: Szempontok és adalékok a magyar szleng kutatásához. Debrecen, 1997.
- J. Soltész Katalin: A tulajdonnév funkciója és jelentése. Akadémiai Kiadó, Bp., 1979.
- Füle Bernadett: Ragadványnevek szociometriai vizsgálata egy ceglédi általános iskolában. Magyar névtani dolgozatok. Bp, 1990.
- Pedagógiai lexikon. [Szerk.: Nagy Sándor]. Akadémiai Kiadó, Bp., 1988.
- Kolominszkij - Rozov: A tanulók közötti kapcsolatok vizsgálata az iskolában. Ford.: Illés Lajosné, Bp., 1971.
- Mérei Ferenc: Közösségek rejtett hálózata. Szociometriai értelmezés. Osiris Kiadó. Bp., 1998.
- Bachát László: A testi tulajdonságra utaló ragadványnevek az iskolában.
- Berényi Zsuzsanna: Az iskolai ragadványnevek élete. Köznevelés 1963/ 21. sz.